

קווים לדמותו של אפרים שמאראג

לאחר הצהרת בלפור ופתיחת שערי הארץ לעליה יהודית, גדל הצורך בהקמת עדרי-חלב, והיו לכך שתי סיבות:

1. תכניות ההתיישבות, בפרט בעמקים הפנימיים, התבססו במידה רבה על משק חקלאי מעורב, שאחד מענפי היסוד שלו היה צריכת להיות ענף המחלבה — כך כינו באותה התקופה את ענף הרפת.
2. הישוב העברי בערים גדל ונוצרו התחלות של שיווק חלב טרי ומוצריו, כגון חמאה וגבינות קשות.

פרת חלב ראויה לשמה לא היתה בנמצא. החלו ליבא מחו"ל פרות מגזעים שונים ומשונים. עיקר היבוא היה מסוריה, אך גם מעבר לים — מהולנד, גרמניה, צרפת, בריטניה ועוד. לא היה כמעט ניסיון בהחזקת פרות-חלב משובחות, וכך גם בייצור המספוא עבורן. לכן השתררה מבוכה גדולה והתנהלו ויכוחים רבים על הזנה, טיפול, החזקה וכו'.

צצה השאלה — כיצד לטפח פרת חלב מתאימה לצרכי ההתיישבות החדשה? האם להתחיל בהשגת בחת הפרה המקומית או ליבא פרות מסוריה, או מוטב להתחיל מיד עם פרות חלב משובחות מהולנד או מארץ אירופאית אחרת?

אביא כמה קטעים המאפיינים „חבלי לידה“ אלה:

מרים ברץ, הרפתנית העבריה הראשונה, כותבת בזכרונותיה: „חלמתי שאהיה חקלאית והבעתי את רצוני לחלוב את הפרות, אולם חברי סרבו מחשש, שהפרה הערבית הפרועה תהרוג את הבחורה שתנסה לגעת בה. לא התווכחתי, אלא חשבתי איך לכבוש את החליבה עבור הבחורה-החלוצה. עשיתי הכרה עם אשת השייך והיא הבטיחה ללמד אותי את מלאכת החליבה והטיי-פול בפרות. היא הלבישה אותי שמלה ומטפחת ערבית ולמדה אותי לזמום מנגינה ערבית וכך הצלחתי לחלוב את הפרות ללא קושי והמשכתי לעבוד ברפת יותר מ-45 שנה.

מצאתי לנחוק, לפני שאתאר את תרומתו של אפרים ז"ל להתפתחות הענף, להזכיר את מצב הענף לפני „תקופת אפרים“. רק אז אפשר יהיה להעריך נכונה את מפעלו הגדול.

לפני הצהרת בלפור והתחלת התנופה ההתיישבותית היה הבקר המקומי (ערבי) כמעט הבלעדי בארץ, והיה מותאם יפה לתנאים הטבעיים. הוא מילא על הצד הטוב ביותר את התפקידים, שהטילו עליו הפלח והבדואי, ויחד עם זה תרם גם לשיפור תפריטם הדל. לחלב הבקר ומוצריו כמעט ולא היו קונים, כי אלו העדיפו לרוב את חלב העיזים, וגם בשר הצאן הועדף על בשר הבקר ואם החזיקו במושבות היהודיות עדרי בקר, הם היו מסורים בידי רועים ערבים. הסיבה העיקרית להחזקתו היתה אספקת זבל למטעים ומעט חלב ובשר למשפחה. היו אמנם התחלות להקמת עדרים לצרכי אספקה סדירה של חלב ומוצריו, אך הן היו מצומצמות ביותר. עם התחלת ההתיישבות,

יותר, "חיפאית" אף מהרפת שלהם, והבינו, שאין לטענותיהם אחיזה ואין להם די כוח כדי להיאבק עמנו, והסכימו לחלוקת השיווק. החזרנו את הפרות לעמק והתחלנו לשלוח חלב לחיפה באופן מסודר. מכל הקטעים האלה אפשר להוכיח, שנקודות התורפה העיקריות היו:

* חוסר ניסיון מקצועי בכל השטחים, כגון טיפול, הזנה, שיכון, וטרינריה וכו';

* אי-בהירות רבה לגבי דרך הטיפול של פרת החלב הישראלית;

* התארגנות לקויה של שיווק החלב.

כאן התחיל מפעלו הגדול של אפרים. הוא השתייך לקבוצת החלוצים, שקיבלה בשנות העשרים הראשונות את הכשרתה החקלאית אצל בוקרי הולנד מלומדי הניסיון והידע, ואשר טיפחו במשך עשרות בשנים את פרת החלב בה' הידיעה, את, "הפרה ההולנדית".

עם עלייתו לארץ בשנת 1924 — יחד עם משלוח של פרות הולנדיות — ראו הוא וחבריו כאתגר חייהם לטפח בארץ פרת-חלב המותאמת לתנאיו של משק חקלאי אינטנסיבי בארץ-ישראל. כעבור שנתיים של עבודת רפת בכפר גלעדי ובתל-יוסף, אפרים עומד כבר בראש מעצבי דמות הענף, כמכוון את מדיניותו הכלכלית והמקצור-עית, כמדריך ויועץ לדור הרפתנים החדש וכמארגן את הציבור הזה לגוף יוצר, מפתח ולוחם.

ב-1925 כותב יוסף ברץ ב"השדה": "החלב מכניס כיום מעט מאד מפני ההוצאות הגדולות החלות על מכירת החלב. ההכנסה מליטר במשך השנה היתה 1.7 גרוש מצרי. אין לקוות, שמחיר החלב יעלה ואין זאת צריכה להיות שאיפתנו. אנו מעונינים, שיתרבו קוני החלב ושהחלב יגיע גם לידי אלה שמרויחים רק מעט, ודרוש דווקא שהחלב יוזל".

יצחק וולקנסקי כותב ב-1928 באחד ממכתביו: "הייבוא של גזעי בקר משובח גרם להפסדים כספיים כבדים, הן על-ידי תמותה מהירה בין המיובאות עצמן והן על-ידי כך שבקר הייבוא הביא איתו מחלות, שלא היו קיימות בארץ, והפיץ אותן באזורי ארץ רבים".

בערך באותה התקופה מספר שלמה כנרתי מקב' כנרת: "כשגדלה כמות החלב במשקים ושוק טבריה לא היה מסוגל לקלוט את החלב חיפשנו שווקים מרוחקים יותר וכצעד ראשון פנינו לעבר חיפה. שם מצאנו את אנשי קב' טירה, שטענו, כי קנו חזקה והתנגדו לשיווק חלב עברי ממקורות אחרים. הבאנו את חילוקי הדעות לפני מוסדות הסתדרותיים ותנועתיים, שהיו בראשית התהוותם. הדיונים נמשכו ללא הכרעה. החלטנו לנקוט אמצעי מקורי: העמסנו את הפרות של דגניה וכנרת ושלחנו אותן ברכבת העמק לחיפה. בעיר התחתית שכרנו חצר והקמנו רפת. אנשי טירה הועמדו בפני העובדה, שהרפת שלנו היתה

בני משפחת ברץ בדגניה א'

מביעים את השתתפותם הכנה כאבלו של

יעקב עצמון

על מות

רעייתו ז"ל

ובאבלה של

משפחת שמאראגד

על מות

אפרים ז"ל

דרך הטיפול המתאימה ביותר, הוא „הפר“. הדבר היה לפני הנהגת ההזרעה המלאכותית, ולכל עדר היה דרוש פר משביח. מאין לקחת אותם?

ההתאחדות ארגנה את פתיחת ספר האמהות לפרים טהורי גזע. הן נבחרו מבין הפרות ההורגניות, בחלקן מהייבוא ובחלקן מהגידול המקומי, שהיו מפורות בעדרים בסביבת ירושלים ובאר-טוביה. נקבעו כללים וסטנדרטים לבחירתן, וההתאחדות היתה אחראית לחלוקתם ואף קבעה את מחירם. היתה זו אחת הפעולות המרכזיות, שתרמה באותה התקופה רבות להשבחת העדר הישראלי.

הצעד הבא בקשר לפרים השבחה היה החלטה של ההתאחדות להיות היבואן של חומר טיפוחי. בשנות השלושים נסעו אפרים עצמו להולנד לשם רכישת פרים ופרות נבחרות. לפרים, שרכש, היתה השפעה חיובית חשובה על רמת התנובה ואחוז השומן של צאצאיהם.

אפרים היה בין הראשונים שהבין, כי למוון המרוכז ולטיבו חלק חשוב בהעלאת תנובת החלב. עוד בסוף שנות העשרים לחם למען שיטת ביקורת קבועה לטיב הכוספאות, ששווקו על-ידי „שמן“, שהיה אז בית-החרושת היחיד לשמן.

דפי „השדה“ של השנים ההן מלאים הדים על המלחמה, שניהל אפרים, לשיפור טיב הכוספאות, עד אשר תחנת הגיסיון נרתמה לביקורת שוטפת של הרכבן.

ההתאחדות הכירה מראשית קיומה בחשיבות הספר והחבורת המקצועית. עוד בשנת 1930 הופיע העלון המקצועי הראשון בהוצאת ההתאחדות מגדלי בקר; אחריו עוד מספר עלונים וקבצים, ולבסוף הגיעה ההתאחדות להסכם עם „השדה“ בקשר למדור לבקר, ומדי שנה הוציאה ההתאחדות חוברת שבה קובצו כל המאמרים, שהופיעו באותה השנה במדור הבקר של „השדה“, וחילקה חוברת זו בין חבריה ללא תשלום. עם ריבוי הצרכים המקצועיים נפרדה ההתאחדות, בשנת 1952, מ„השדה“ והחלה להוציא בטאון עצמאי — את משק הבקר והחלב — שלו מסר אפרים הרבה ממרצו. הוא סייע להתאחדות גם

בתקופת 20 השנה של התבססות הענף — מ-1928 עד קום המדינה — הפך הענף לגורם יסודי בחקלאות הארץ-ישראלית, ולא היתה כמעט פעולה רצינית בענף הבקר שלאפרים לא היה בה חלק.

במרבית השטחים היו אמנם מחשבות, הצעות ואף צעדים ראשונים להגשמה — אך המעשה הגדול של אפרים היה, שבחוש המציאות המפותח שלו ידע להעניק לפעולות אלה דפוס ארגוני מתאים ולהוציאן מהכוח אל הפועל. הוא היטיב ללחוץ על עקרונות, שהחשוב ביניהם היה שיתוף מלא של הבוקרים עצמם בהכרעות ובקביעת הדרך.

אזכיר אחדים מהמבצעים העיקריים בהם היה לאפרים חלק חשוב.

ביוזמתו הפך „ארגון הרפתנים“ מיסודה של מחלקת ההדרכה של הסוכנות היהודית מארגון לעריכת ימי עיון, להתאחדות מגדלי בקר, שהיתה לנציגותם הרשמית של בוקרי ארץ ישראל. מראשית שנות השלושים היה אפרים מוכיר ההתאחדות עד פרישתו לגימלאות, היינו יותר מ-30 שנה, וזה כמעט ברציפות ורק בהפסקות קצרות. מעניין לעקוב אחר הפעולות הראשונות של הארגון:

הנהגת ביקורת החלב וניהול ספר העדר — קדמו, אמנם, ניסיונות רבים להנהיג ביקורת חלב מסודרת בעדרים העבריים. עוד ב-1930 מופיע דו"ח ראשון מטעם מחלקת ההדרכה על ביקורת חלב של 336 פרות ב-11 עדרים, אך היה זה רק ניסיון ללא המשך. ביקורת חלב רשמית ומסודרת החלה למעשה בשנת 1934, לאחר שאפרים השיג מממשלת המנדט אישור תקציבי להעסקת מבקר חלב רשמי שקיבל את משכורתו מקופתה.

הדו"ח השנתי של המחלקה לביקורת חלב שעל-יד התאחדות מגדלי בקר, שהופיע ברציפות מ-1934 ועד 1948, הוא ספר היסטורי בעל ערך רב לגבי ההתפתחות המקצועית של עדר הבקר הישראלי.

אפרים הבין היטב, שמכשיר ההשבחה העיקרי בתהליך הכלאת הדתיקה, שבה ראה אפרים את

בהוצאת ספרים מקצועיים רבים, בחלקם מקוריים ובחלקם מתורגמים.

אפרים היה חבר במשך שנים רבות בהנהלת אגף החלב של „תנובה“. הוא היה בין הראשונים שדרשו להקים מוסד ארצי עליון לארגון אספקת החלב ושיווקו, מעבר לאינטרסים הצרים של המחוזות — חיפה, ת"א וירושלים — שתבעו עצמאות, ואף התחרו ביניהם. כך נולדו „מרכז תנובה“ ואגף החלב. בשנים שלאחר מכן היה אפרים לוחם תקיף ואמיץ בתוך „תנובה“ למען האינטרסים של יצרני החלב.

לא פחות חשובה היתה פעולתו של אפרים במסגרת „החקלאית“. יוזמתו היתה, בעיקר, בשטח של שיפור העזרה הווטרנרית ודחיפת „החקלאית“ להיות גורם פעיל בכל המדיניות הווטרנרית. למעשה היתה „החקלאית“ נציגת החקלאים העבריים לגבי השלטונות הווטרנריים המנדטוריים. חלק רב היה לאפרים בהחלטות „החקלאית“ להיות גורם מסייע בעבודות מחקר בשטח הווטרנרי גרי, ובמיוחד בעבודות הברוכות של פרופסור אדלר, שהודות להן צומצמו במידה רבה נזקי הקדחת ונסללה הדרך להכנסת בקר משובח גם לאזורי הקדחת. אפרים דרש מ„החקלאית“ להיות יותר פעילה בארגון הפעולות לצמצום נזקי מחלות העיטנים, והאגודה איפשרה את התחלת פעולותיו של ד"ר לרנאו.

בשנות מלחמת העולם השנייה היה אפרים הנציג המוכר של יצרני החלב בפני מוסדות הממשלה המנדטורית וידע יפה לשמור על האינטרסים החיוניים שלהם, והודות לשיתוף פעולה זה נמשך ייצור החלב ללא הפרעות במשך כל שנות המלחמה.

בשנות המלחמה הועמדה בכל חריפותה שאלת פרי הרבייה. ייבוא פרים היה בלתי אפשרי וקשה היה לספק את הצרכים מבלי להפחית בטיב העגלים. אפרים ידע להתגבר, לאחר לבטים רבים, על הסתייגותו העקרונית משימוש בפרים מעורבים בני פרות ההכלאה ההולנדית בדרגות הכ"ל אה מאותרות ונתן ידו לבחירת פרים כאלה ממשפחות מקומיות מובחרות. מיד עם סיום המלחמה הצליח אפרים לשכנע

את ממשלת המנדט בצורך הדחוף ליבא פרי רבייה טהורי גזע. הוא השיג רשיון ייבוא להבאת פרים ופרות מארה"ב וקנדה, וכך נכנס אפרים לאחת הפעולות המקצועיות הגורליות ביותר להתפתחות הענף.

אני זוכר את המכתבים הראשונים שכתב מקנדה. הוא נפגש בפעם הראשונה פנים אל פנים עם משק החלב האמריקאי ועם הגזע ההולשטיין-פריזי, וכבר אחרי מספר ימים ממש שכח רבות ממה שלמד בצעירותו בהולנד והיה מוקסם ממש מהנעשה באמריקה. כך הוא הכין אותנו לייבוא של קבוצת פרות ועגלים מקנדה; אך למרות כל ההכנות היו מקבלי פניהם בנמל חיפה נדהמים מבחירתו של אפרים.

אין אולי סיפור יותר משכנע לגבי מידת הצדק שהיתה בהחלטתו הנועזת של אפרים לבצע את הייבוא הזה מאשר הסיפור על הפר „דנדי“. כפר גלעדי לא הזמינו עגל והם נזכרו במאוחר שגם הם זקוקים לאחד. לא יכולנו להבטיח להם קבלת עגל, אך לאחר שאף משק לא היה מוכן לקבל את „דנדי“, שלפי מושגינו אז היה סמל הכיעור, הסכים כפר גלעדי לקחתו. היום ידוע לכולנו, שדנדי היה אחד הפרים המצטיינים בעדר החלב הישראלי והיו לו רבבות בנות ונכדות ועשרות בנים ונכדים.

בעקבות ייבוא זה, ובתסתמך על הניסיון וחווות הדעת של אפרים, הוחלט בסוף 1949 לארגן ייבוא נרחב של פרות מארה"ב וקנדה. היה צורך דחוף להגדיל את עדר החלב בארץ, הן למען ספק פרנסה למשקים בהתישבות הצעירה באמצעות הרפת והן בכדי לצמצם את המחסור החמור בחלב בערים (זו היתה התקופה של שימוש באבקת חלב גם בתוך חלב השתיה).

אפרים קיבל על עצמו את ארגון מפעל ענק זה של ייבוא כ-16,000 פרות הולשטיין-פריזיות, אשר שינו את פני עדר החלב הישראלי ותרמו רבות לקידומו הגנטי.

ביקרתי ב-1950 בארה"ב, כדי לעזור לאפרים לחפש פתרונות לבעיות המקצועיות, שהתעוררו עם קניה גדולה זו. ראיתי את אפרים בעבודה

אחת התקופות הטובות ביותר.

בשנתיים האחרונות היתה לי הזכות לעבוד שוב עם אפרים. השתדלנו לשחזר יחד את קורות הענף. הייתי מלא התפעלות מזכרונו המופלא, שנשמר, למרות כל שעבר עליו. חבל שעבודת זו נפסקה בצורה כה טרגית; אך אני מקווה, שמה שהצלחנו לעבד יחד ישאר כעין צוואה לבוקרי ישראל להמשיך את מפעלו הגדול של אפרים לטיפוח פרת החלב הישראלית לאחת הטובות בעולם ולביצור הענף גם מנקודת ראות כלכלית-ארגונית.

אוריאל לוי

המחלקה לבקר,
משרד החקלאות

ממש, ועד היום אני מלא הערצה על יכולתו הארגונית והמקצועית, על כושרו להחליט ביעילות ובבטחון עצמי רב את ההחלטות הנחוצות. בשנים האחרונות של פעולתו הקדיש אפרים הרבה מזמנו למציאת תיאום יותר מלא בין עבודת ההתאחדות ועבודת המחלקה לבקר של משרד החקלאות, כי לא תמיד היו העניינים חלקים וקלים. אפרים היה בעל עקרונות ובשום פנים לא היה מוכן לוותר עליהם. הוא עמד על כך, שלחקלאים עצמם תהיה השפעה מכרעת בכל ההכרעות המקצועיות והכלכליות הנוגעות לענף הבקר. יחד עם זאת, אני יכול היום להגיד, שעבור דתו של אפרים בגוף, שעליו הוטל תיאום זה — „הנהלת הענף” — היתה פוריה וחברית, ואני סבור, שתקופת „אפרים” בהנהלת הענף היתה

מסמך אגוד כ"ח

שורי

מעבדות

שבח בע"מ

ESHURI

מינרלים לבקר

כל מנה כוללת:

זרחן — סידן — מלח בישול — מחצבי קורט

כמו כן תוספות מיוחדות על פי הזמנה:

- חנקן חליף חלבון (שאינו גורם אמוניליזיס)
- וויטמינים (תוצרת חברה ישראלית ידועה)

ריכוז החומרים נעשה בהתאם להזמנת הלקוח.

תל מונד, אזור התעשייה טל. 052-61566